L'aigua en l'essència molletana

Jordi Bertran i Duarte*

Resum. A partir del model actual de gestió dels recursos hídrics, s'analitza el paper històric de l'aigua com a recurs, però també com a element de risc. Es constata la situació avantatjada de Mollet respecte d'altres municipis vallesans i es posa de manifest l'estreta relació entre l'aigua i els episodis clau de canvi de model econòmic i creixement urbanístic. Finalment, s'evidencia, més enllà dels aspectes materials, com l'aigua, a partir de les tradicions, creences i mites, ha marcat la mateixa essència molletana.

Paraules clau: abastament d'aigua, agricultura, aigua, aqüífer, cànem, consum d'aigua, creixement demogràfic, creixement urbanístic, indústria, menhir de Mollet, mina, mite, Mollet del Vallès, rec, recurs hídric, risc d'inundació, sagrera medieval, xarxa fluvial

96 són els litres d'aigua que, de mitjana, necessita cada habitant de Mollet, cada dia, per al conjunt de les seves necessitats personals i domèstiques[1]. Un valor sorprenentment baix si el comparem amb els 125 l/habitants/dia del Mollet de 1999[2] o els valors actuals d'altres ciutats i països europeus: Catalunya 117, Barcelona 122, Espanya 144, França 150, Londres 158, Estocolm 178, Gènova 186, Oslo 197, Itàlia 250. Com a punt de comparació, l'Organització Mundial de la Salut (OMS) recomana entre 80 i 100 l/hab/dia per garantir les necessitats vitals i la higiene personal. Ara bé, aquest valor òptim és sobrepassat amb escreix per alguns països desenvolupats –com ara EUA, amb valors superiors als 300 l/hab/dia– mentre que a l'Àfrica hi ha qui passa amb menys de 5 litres al dia. Aquesta diferència encara s'incrementa més quan als consums d'aigua personal sumen el consums de les activitats agràries, ramaderes i industrials.

Davant de les xifres, no hi ha dubte que els molletans i les molletanes fem un ús racional de l'aigua, ja sigui per convenciment o economia. Obtenir els 96 litres diaris que ens corresponen de mitjana és ben fàcil: només cal obrir l'aixeta. Amb aquest gest tan senzill, tenim al nostre servei una font "quasi il·limitada" d'aigua. Els poc més de 50.000 habitants, que vivim en un municipi de tan sols 10,83 km^2, disposem de bona part de les reserves hídriques d'una enorme conca hidrogràfica de més de 3.000 km^2. Així és, es tracta de l'aigua de pluja que s'escola pels vessants i les valls de bona part del Pirineu oriental, circula pel Ter i els seus afluents, es regula i s'emmagatzema en els embassaments de Sau, Susqueda i el Pasteral, es canalitza fins a l'Estació de

* Geòleg i tècnic d'Estudis i Recerca de l'Ajuntament de Mollet del Vallès. jbertran@molletvalles.cat

[1] Les dades sobre consums actuals d'aigua a Mollet han estat facilitades per Sorea i el servei de Paisatge Urbà, Promoció Ambiental i Medi Ambient de l'Ajuntament de Mollet del Vallès. Aquestes dades corresponen al 2014, el darrer any complet en el moment de redactar l'article.

[2] Segons l'Auditoria Ambiental Municipal de Mollet del Vallès (1999) impulsada per l'Ajuntament de Mollet del Vallès i la Diputació de Barcelona.

Figura 1. **L'aprofitament de les aigües subterrànies permet, entre d'altres, regar el 100% de les zones verdes. A la fotografia la plaça de Nelson Mandela.** Font: **Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès**

Tractament d'Aigua Potable (ETAP) de Cardedeu[3] i finalment es distribueix a Barcelona i molts altres municipis de l'àrea metropolitana, inclòs Mollet. A més a més, des de 1998, les dues grans xarxes de distribució d'aigua potable de l'àrea metropolitana –Ter i Llobregat– estan interconnectades, fet que permet transvasar aigua d'una a l'altra en cas de necessitat[4].

L'Ajuntament de Mollet del Vallès, per garantir el subministrament, compra cada any, a l'Agència Catalana de l'Aigua (ACA), uns 2.200.000 m^3 d'aigua potable, prèviament tractada a l'ETAP de Cardedeu, que suposa aproximadament el 80 % del total de les necessitats del municipi. El 20 % restant s'obté de recursos propis, concretament de pous. Una part significativa d'aquestes aigües subterrànies, prèviament tractades[5] i garantida la qualitat, es barregen amb l'aigua del Ter, en una proporció aproximada de 20 a 80. La resta de l'aigua subterrània garanteix la totalitat de les necessitats de reg de les zones verdes municipals –parcs i jardins– i la neteja viària.

Sorea és l'empresa concessionària de l'Ajuntament de Mollet del Vallès que fa la distribució de l'aigua potable dins del municipi. En aquests darrers anys, un dels aspectes més destacats és la modernització i la millora de la xarxa de distribució, que ha permès reduir les pèrdues per sota del 10 %, un valor excel·lent. La xarxa de distribució abasta tot el municipi a excepció

[3] Per ser exactes la planta està a cavall dels municipis de Cardedeu, Llinars del Vallès i la Roca del Vallès i està gestionada per Aigües Ter Llobregat (ATLL), empresa concessionària de la Generalitat de Catalunya.

[4] Mollet beu del Ter i només en situacions excepcionals rep aigua del Llobregat. En el conjunt de l'àrea metropolitana sempre es prioritza l'aigua del Ter, atès que té una major qualitat organolèptica.

[5] La planta d'extracció de volàtils –stripping– de l'avinguda de Can Prat garanteix la bona qualitat de l'aigua que s'extreu dels pous Garbí 1 i 3, de moment els únics que s'utilitzen per a consum de boca.

del barri de Lourdes, que s'abasteix de Parets, i la població dispersa de Gallecs, que ho fa mitjançant pous propis.

Per sectors, aproximadament el 68 % del consum total és per a usos domèstics[6], el 25 % per a usos industrials[7] i el 7 % restant per a usos municipals[8]. No disposem de dades sobre consums agrícoles, per bé que cal suposar uns consums baixos, com a resultat de la poca extensió actual dels conreus de regadiu. En aquest aspecte, Mollet i els municipis metropolitans són l'excepció, ja que l'agricultura continua sent el principal consumidor d'aigua tant a Catalunya, com a Europa, com al món.

Deixant de banda l'aigua de reg –que s'infiltra en el subsòl o bé retorna a l'atmosfera mitjançant l'evapotranspiració de les plantes–, tota l'aigua usada és recollida per la xarxa de clavegueram i conduïda a l'Estació Depuradora d'Aigües Residuals (EDAR) de la Llagosta, a excepció del barri de Lourdes i el polígon industrial de Can Magarola, que van a l'EDAR de Montornès. Gallecs no disposa d'un sistema de tractament d'aigua residuals.

Malgrat que sempre hi ha aspectes a millorar, Mollet té uns consums d'aigua per càpita baixos, una bona xarxa de distribució amb pèrdues inferiors al 10 % i està implantant un bon model d'aprofitament dels recursos hídrics propis, gràcies a l'aprofitament del pous municipals. Com a reconeixement a aquestes i moltes altres mesures ambientals, implantades de manera progressiva des de fa anys, Mollet va ser mereixedor del Premi "European Green Leaf 2015" en la seva primera edició, que reconeix la trajectòria ambiental de ciutats entre 50.000 i 100.000 habitants.

Fer un ús racional de l'aigua és fonamental com també ho és garantir-ne el subministrament i la qualitat. Això que avui resulta obvi –obrir l'aixeta i que ragi– durant anys fou motiu de patiment, restriccions i queixes. El 20 d'agost de 1911, Mollet inaugurava el servei de distribució d'aigua potable, amb 109 abonats inicials (CARCELLER, 2001). Poc després, com a resultat de l'augment d'abonats i dels períodes de sequera, començaran els maldecaps per garantir-ne el subministrament. A la dècada de 1930, el consistori molletà encarrega un estudi per trobar noves fonts d'aigua i fins i tot arribarà a porta-la des de Santa Maria de Martorelles[9]. Les perspectives de creixement de la dècada de 1950, porten a l'Ajuntament a sol·licitar l'aigua del Ter[10], que trigarà vint anys en arribar. Les dècades de 1960 i 1970 són crítiques, és el boom dels polígons industrials i el gran creixement urbanístic i demogràfic. El baló d'oxigen, en forma de solució definitiva, no arribarà fins el 1979.

L'arriba de l'aigua del Ter és el punt

[6] Recordem que aproximadament el 80% de l'aigua per a usos domèstics prové de la xarxa i, el 20% restant, de pous municipals.

[7] Aproximadament el 70% de l'aigua per a usos industrials prové de la xarxa i, el 30% restant, de pous privats.

[8] Recordem que la pràctica totalitat de l'aigua municipal prové de pous i només l'aigua que se subministra als edificis municipals és de la xarxa.

[9] Per a més detall podeu veure l'article d'Agustí Morera, "La portada d'aigua de Santa Maria de Martorelles a Mollet del Vallès durant la II República", en aquest mateix volum de *Notes*.

[10] En relació a la portada de l'aigua del Ter podeu veure l'article de M. Carme Macià, "L'aigua del riu Ter a Mollet del Vallès", en aquest mateix volum de *Notes*.

d'inflexió entre una aixeta que abans no sempre rajava i una que aparentment sembla il·limitada. Ara, totes les aixetes de les poblacions connectades al Ter ragen per igual però abans no era així. Cada municipi havia de fer front a les seves necessitats amb els recursos propis i això marcava diferències.

Si ens centrem en els 10,83 km^2 del nostre municipi, l'aigua que cau del cel és el recurs propi més obvi. Veiem doncs, quin és el potencial d'aquest recurs. En primer lloc i malgrat que pugui semblar estrany, cal dir que a Mollet plou el mateix o fins i tot una mica més que no pas a Berlín, Londres o París. La percepció d'aquesta comparativa –la verdor i la humitat centreeuropea versus la grogor i l'eixutesa mediterrània– de ben segur que no es correspon amb la realitat que recullen els pluviòmetres al llarg de l'any. Efectivament, la mitjana anual de de precipitacions a Mollet és de 621 mm i no difereix gaire de Berlín (591 mm), Londres (602 mm) o París (619 mm). Per tant, la diferència no rau en la quantitat sinó en la distribució. A Mollet, la distribució al llarg de l'any –variabilitat anual– és molt elevada. A tall d'exemple, l'any 1950 es van recollir 1.099 mm, mentre que, l'any 1934, només se'n van recollir 382 mm. Però això no és tot. La distribució al llarg de les estacions –règim estacional– també és ben irregular, amb un màxim de precipitacions a la tardor, seguit d'un de secundari a la primavera. Hivern i estiu, per aquest ordre, són els mesos més secs. A més a més, si analitzem les pluges que cauen en un mes, trobem que hi ha mesos on s'han superat els 200 mm i d'altres on no ha caigut ni una sola gota. La variabilitat dels dies de pluja al llarg de l'any també és ben elevada –entre 40 i 100 dies–, amb una mitjana que es situa al voltant dels 50 dies. Ara bé, si analitzem els dies de pluja ens adonarem que rarament plou les vint-i-quatre hores seguides sinó períodes

Figura 2. **Dia de pluja intensa.** Font: **família Segret Bueno.**

molt més curts, de manera que si sumem les hores efectives de pluja al llarg de l'any en resulten poc més de 7 dies. És a dir, a casa nostra, el total de precipitacions anuals es concentra en uns pocs episodis de pluja que en total sumen aproximadament una setmana. Dit d'una altra manera, a Mollet, en una setmana cau tota la pluja d'un any! No hi ha dubte que a Mollet –com passa a molt altres indrets de la mediterrània– no tenim un problema de manca de pluja sinó de nefasta distribució d'aquesta i, per tant, de molt mal aprofitament.

Més enllà de l'aigua directa que cau del cel, Mollet compta amb altres dues fonts de recursos hídrics: l'aigua que circula per la superfície i l'aigua que s'infiltra en el subsòl. En ambdós casos, com veurem, Mollet està en avantatge respecte als altres municipis de la plana vallesana, si més no els del sector central, és a dir, aquells que drenen cap al Besòs. Efectivament, Mollet, la Llagosta i Montcada, pel fet d'ocupar les terres topogràficament més baixes de la conca del Besòs disposen de més recursos hídrics potencials. El Besòs, després de recollir –a Montmeló– les aigües del Congost i el Mogent, arriba al límit municipal de Mollet i incrementa el cabal amb les aportacions del Tenes[11]. Els rius molletans més importants, el Besòs i el Tenes, flueixen sempre pel límit SW del terme municipal i mai s'endinsen en el municipi. Malgrat que molt més modest, el torrent Caganell[12] és el veritable eix vertebrador que travessa de NE a SW tot el territori molletà, fins a l'aiguabarreig amb el Besòs. A partir de 1941 s'inicien les obres de cobriment del torrent, i avui pràcticament tot el recorregut urbà és subterrani (rambles de la Unió, Nova, Fiveller i Balmes). Abans de 1974, el torrent Caganell rebia les aigües de la riera Seca[13] però el seu curs fou desviat –avui és la rambla de Pompeu Fabra– i ara desguassa, mitjançant un canal artificial, directament al Tenes.

El cabal del nostres rius és modest, a tall d'exemple direm que el més important –el Besòs– té un cabal mitjà anual de 3,9 m^3/s. Ara bé, com passava amb les pluges, la irregularitat és també extrema, amb pics de crescuda 500[14] vegades superiors i pics d'estiatge on només baixa un escadusser regalim d'aigua[15]. El torrent Caganell només porta un fil d'aigua, a tot estirar, durant la meitat dels mesos de l'any i, la riera Seca, com el seu nom indica, només baixa quan plou. Malgrat aquesta irregularitat, les aigües de la xarxa fluvial són una font molt més regular i fàcil d'explotar que no pas l'aigua directa de pluja. I, encara

[11] Podem sentir dues pronunciacions del nom d'aquest riu: Tenes i Tenès. La primera correspon a la grafia i la pronuncia oficials mentre que la segona és pròpia del Baix Vallès i sobretot és utilitzada per la gent gran. A més a més hi ha qui el tracta de riu i qui el tracta de riera, de manera que conviuen les fórmules Tenes o Tenès amb riera de Tenes o riera de Tenès. Per a més detalls sobre aquests i altres aspectes lingüístics podeu veure l'article de Montserrat Pocurull, *L'aigua en la toponímia molletana*, en aquest mateix volum de *Notes*.

[12] També anomenat, sobretot en el curs superior, riera de Gallecs.

[13] També anomenada riera de Merdans o fins i tot, a vegades, riera de Parets.

[14] El 25 de setembre de 1962 és van registrar 1.870 m3/s. Per a més informació sobre aiguats, avingudes i altres fenòmens meteorològics severs podeu veure l'article de M. Àngels Suárez, "Aiguats, nevades, bufaruts i calamarsades històriques a Mollet del Vallès", en aquest mateix volum de *Notes*.

[15] Actualment, les estacions depuradores d'aigües residuals tenen un paper fonamental per tal de garantir els cabals mínims, sobretot en època d'estiatge.

Figura 3. **Crescuda del Besòs, el novembre de 1982.** Font: **Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès**

ho són més, l'altra font que ens queda per veure: les aigües subterrànies.

Les aigües subterrànies, del subsòl o freàtiques, són el gran reservori d'aigua de Mollet. Malgrat que tots sabem que els nivells dels nostres pous presenten oscil·lacions importants i fins i tot podem arribar a l'eixutesa temporal, sempre són un recurs molt més estable i segur que no pas l'aigua de la xarxa fluvial i, per descomptat, el d'estar pendent de si plou o no. A més a més, l'estructura geològica de la plana vallesana i els fluxos subterranis també afavoreixen la concentració de les aigües a l'entorn de Mollet, la Llagosta i Montcada. D'aquesta manera, Mollet recull les aigües de pluja que s'infiltren en el seu terme municipal però també les d'una superfície molt més gran que abasta bona part de la plana vallesana i, fins i tot, alguns sectors de les muntanyes que envolten aquesta depressió.

Al parlar de les aigües subterrànies cal diferenciar dos nivells aqüífers[16]: l'aqüífer al·luvial quaternari de la cubeta de la Llagosta i l'aqüífer detrític miocè del Vallès. En el primer, l'aigua ocupa la porositat dels sediments alluvials –sobretot sorres i còdols– relacionats amb la xarxa fluvial actual, que és d'edat quaternària (menys de 1,7 milions d'anys). Aquest aqüífer ocupa els terrenys més plans del municipi, sempre propers al Besòs i el Tenes. Té una potència màxima[17] de

[16] Entenem per aqüífer qualsevol formació geològica –volum de roca o roques– que sigui porosa, de manera que permeti l'emmagatzematge d'aigua, però que alhora també sigui permeable, és a dir, que permeti la circulació d'aquesta, fet que en garantirà la possible extracció.

[17] Entesa aquí com el gruix màxim del nivell aqüífer, que s'assoleix a la Llagosta.

Figura 4. **Les terres de regadiu foren les grans protagonistes de la prosperitat agrària del municipi durant la segona meitat del segle XIX i les primeres dècades del XX.** Foto: **C. Butjosa**

25 m i la recàrrega s'efectua a través de la infiltració de l'aigua de pluja, de la mateixa xarxa fluvial, dels aqüífers al·luvials veïns (Mogent, Congost, Tenes i riera de Caldes) i de l'aqüífer detrític miocè del Vallès. És un aqüífer lliure superficial molt productiu, però alhora amb fluctuacions molt importants de nivell i molt vulnerable a la contaminació. L'aigua té un temps de residència baix (de 2 a 6 anys), fet que implica una mala regulació i, per tant, una dependència important dels cicles de pluges i sequeres. En el segon cas, l'aqüífer detrític miocè del Vallès, l'aigua també ocupa la porositat de roques sedimentàries però en aquest cas de litologies més variades i edats més antigues, del miocè[18]. Ocupa la totalitat del municipi, per bé que només aflora allà on no existeix l'aqüífer al·luvial quaternari de la cubeta de la Llagosta, ja que aquest se situa al damunt. Té una potència màxima de 350 m i la recàrrega s'efectua sobretot a través de la infiltració de l'aigua de pluja i dels aqüífers veïns. És un aqüífer complex, amb nivells lliures superficials, nivells lliures profunds i nivells multicapa confinats profunds. Aquesta complexitat determina una productivitat molt variable, que passa de l'excel·lència a la improductivitat. El temps de residència de l'aigua és també força variable però en conjunt sempre superior a l'aqüífer al·luvial quaternari, fet que determina una major regulació. Si comparem els dos aqüífers veurem que en el primer és molt més fàcil trobar aigua però aquesta està sotmesa a grans variacions de nivell. En canvi, en el segon, és més difícil trobar aigua, però quan la trobem és una font molt més abundant i estable.

Malgrat no nadar en l'abundància, el conjunt de recursos hídrics del municipi va permetre una revolució industrial i, abans, una important expansió i especialització agrícola. Uns canvis que no van afectar per igual tota la superfície municipal sinó que es van concentrar allà on hi havia més

[18] Època (o sèrie) del Terciari superior (o Neogen), compresa entre 23,8 i 5,3 milions d'anys (Ma), per bé que a Mollet només està representat per terrenys amb edats entre 11 i 8 Ma.

aigua. Del total de terres agrícoles, aproximadament tres quartes parts eren de secà i la resta –una quarta part– de regadiu. De manera molt genèrica podem diferenciar un Gallecs, bàsicament de secà, d'un Mollet, amb més abundància d'aigua.

Des de fa segles, en el secà, el conreu de cereals –sobretot blat per a consum humà– sempre ha estat el gran protagonista[19]. La vinya, avui pràcticament inexistent, va viure un moment d'esplendor a partir de 1860, gràcies a l'arribada de la fil·loxera a França. Una veritable febre d'or que es va començar a esvair a partir de 1879, amb l'arribada d'aquest paràsit a les vinyes catalanes i que es va aturar de sobte, l'any 1886, amb la constatació que l'insecte havia arribat a Mollet. Després de temps i esforços es va trobar la solució, que passava per replantar les vinyes amb peus de ceps americans, que són immunes a la plaga. A Mollet la vinya es va recuperar i va tenir un paper destacat fins entrada la segona meitat del segle XX. En aquest sentit, cal destacar l'existència de les caves Vilarrosal (1935-1937) i, sobretot, les caves Gomà (1940-1970), que van convertir Mollet en la capital vallesana del xampany[20] i el punt de producció més important fora del Penedès.

Les terres de regadiu tindran dos grans protagonistes, primer el cànem i, més tard, les patates. El conreu del cànem –del qual s'obtenien fibres per a la fabricació de cordes, sacs, espardenyes, etc.– té un gran requeriment hídric. Al Vallès, està documentat des del segle XI. A Mollet, cal suposar que, durant segles, el seu conreu estava limitat als terrenys propers al Besòs i al Tenes, aprofitant zones d'aiguamolls formades pel desbordament del riu o bé pel nivell molt alt de les aigües subterrànies. L'expansió del conreu, a partir del segle XVIII i sobretot XIX no hauria estat possible sense l'ampliació de les terres de regadiu, mitjançant la construcció d'un impressionant sistema de mines i recs[21]. Tenim constància de l'existència de 12 unitats hidràuliques[22]: 5 a Gallecs, 6 a Mollet i 1 de compartida. En conjunt, només les branques principals sumaven més de 25 km, als quals calia afegir tot el conjunt de ramificacions secundàries. En termes generals, la productivitat de les mines de Mollet era molt superior a les de Gallecs, per això aquest territori mai va poder disposar d'unes terres de regadiu comparables a les de Mollet. A Gallecs, les mines –enteses com a unitat hidràulica– eren de dimensions reduïdes i no estaven interconnectades entre si, mentre que a Mollet eren molt més grans i formaven una xarxa interconnectada d'abast baixvallesà, amb procedència o continuïtat cap als pobles veïns (Parets, Montmeló i la Llagosta). A Gallecs, l'origen de les captacions era sem

[19] Per a més informació podeu veure l'article de Jordi Planas, "El passat agrari de Mollet del Vallès", en aquest mateix volum de *Notes*.

[20] L'any 1972 es constitueix el Consell Regulador de la Denominació d'Origen Cava i aquesta beguda passa a anomenar-se així, a causa del conflicte amb França per la denominació del Xampany.

[21] A Mollet les paraules *mina* i *rec* s'utilitzen molt sovint com a sinònims, amb un clar predomini d'ús de la primera paraula. Per a aquesta i altres qüestions lingüístiques veieu l'article de Montserrat Pocurull, "L'aigua en la toponímia molletana"; i, per conèixer el recorregut, les característiques i la cronologia d'aquestes obres hidràuliques, l'article de Manel Domènech i Agustí Morera, "Mines i recs de Gallecs i de l'antic Mollet agrícola", ambdós en aquest volum de *Notes*.

[22] Aquesta xifra sorgeix en el moment actual de la recerca i no descartem que investigacions futures la facin augmentar.

pre a partir de les aigües subterrànies; mentre que a Mollet era a partir de les aigües subàlvies[23] del Besòs, el Tenes i el Congost. Tot el sistema de mines i recs es complementava amb multitud de basses –amb funcions d'emmagatzematge i regulació– i un sistema de pous, que contribuïen a alimentar el sistema en èpoques d'estiatge. Moltes d'aquestes basses eren canemeres –tenim documentades les de Can Cruz, Can Mulà, Can Flequer, Can Pujol, Can Magre, Can Magarola–, atès que, com a pas previ a l'operació de bregar –és a dir, el procés que permetia obtenir-ne la fibra–, era imprescindible amarar –submergir en aigua– el cànem, durant uns quants dies. Tot sembla indicar que hi ha una estreta relació, funcional i cronològica, entre el conreu i la manipulació del cànem i el sistema de mines i recs. Aquestes i altres evidències documentals de caire cronològic[24] permeten apuntar, com a molt probable, que la majoria de mines i recs es van construir durant el segle XVIII o principis del XIX. A mitjans del segle XIX els cànems vallesans arribaran al seu apogeu. La seva qualitat excel·lent els portarà a tenir fama europea, fins al punt que l'almirallat britànic s'interessarà per obtenir-los d'aquesta procedència (GARRABOU i PLANAS, 1998). L'any 1900 els cànems de Mollet obtenen una medalla de plana, una de bronze i un diploma d'honor a l'Exposició Universal de París. El 1903, Frederic Ros i Sallent (1875-1956) crea la Bregadora

Figura 5. **L'única bassa canemera que ha arribat fins als nostres dies, malgrat que molt transformada, és la de Can Cruz.** Foto: **J. Bertran**

[23] La captació no es feia directament de les aigües superficials del riu sinó a través de galeries subterrànies, situades sota la llera, que captaven les aigües que es troben entre els al·luvions. D'aquesta manera es garanteix la màxima productivitat, fins i tot en els períodes d'estiatge, quan en superfície pot no circular aigua. La captació subàlvia també millora la qualitat de l'aigua, atès que els al·luvions actuen de filtre.

[24] Trobareu l'argumentació en l'article de Manel Domènech i Agustí Morera, "Mines i recs de Gallecs i de l'antic Mollet agrícola", en aquest volum de *Notes*.

del Vallès, la primera planta moderna d'Espanya de manipulació de cànem. La tecnologia i la maquinària eren italianes. Donava feina a una vintena d'obrers i bregava 3.000 kg de cànem en una jornada, quan al Vallès, amb una bregadora de mà, una persona produïa aleshores 30 kg com a màxim (PLANAS, 2004). Malgrat això, ja feina anys que el cànem havia entrat en decadència –per la competència amb d'altres fibres– de manera que a la dècada de 1920 va deixar de conrear-se a Mollet i al Vallès.

A mitjans del segle XIX, és també quan s'expandeix el conreu de la patata per a consum humà[25], que arribarà al seu màxim esplendor a partir de la dècada de 1890. Més endavant, a les dècades de 1920 i 30, el Sindicat Agrícola de Mollet, de la mà de Feliu Tura i Valdeoriola (1888-1956), impulsarà la producció de patates primerenques per a l'exportació (PI, 1990) (POMÈS, 1991). Patentarà la marca "Rabassunio Potatoes Catalunya. Productions Mollet" i exportaran a Anglaterra, Bèlgica, Holanda, Suïssa, Alemanya, Estònia, Letònia...

És també, a mitjans del segle XIX, quan apareixen a Mollet les primeres indústries tèxtils (ARIMON *et al*, 2014). Ara bé, malgrat aquests inicis força primerencs, no serà fins a la dècada de 1910 que l'activitat industrial prendrà força i arribarà a superar, com a primera font de recursos econòmics, l'agricultura. Els dos pilars de la industrialització molletana seran el tèxtil i la pell, dos sectors amb un gran requeriment hídric, que obtindran gràcies al bon rendiment dels pous que construiran les empreses. En el sector tèxtil, Mollet –a diferència de la resta del Vallès– s'acabarà especialitzant en la seda, de manera que l'elevada humitat ambiental de la població també serà una avantatge, atès que afavoreix la manipulació dels fils de seda i facilita els acabats finals.

Figura 6. **La Pelleria, a la dècada de 1920.** Foto: **C. Mauri.**

[25] Abans s'hi conreaven varietats destinades sobretot al consum del bestiar.

El canvi de model productiu que es comença a gestar, molt lentament, durant el segle XIX i que s'accelera i es completa durant les primers dècades del XX, implicarà també un augment demogràfic i el conseqüent creixement urbanístic. A principis del segle XIX, ja estava operatiu el sistema de mines i recs de Mollet[26], que garantirà l'expansió dels conreus de regadiu. La millora de les vies de comunicació tindrà un paper fonamental: l'any 1837 es construirà la carretera nova amb Barcelona, l'any 1854 arribarà el ferrocarril –l'actual línia de França–, el 1880 entrarà en funcionament el Calderí, i el 1886 es completarà el darrer tram de la línia fèrria del Nord. Unes bones vies de comunicació que incentivaran l'exportació de productes agrícoles i facilitaran l'arribada de les primeres indústries. Sabem que l'any 1848 ja existia una petita fàbrica de teixits de cotó[27]. L'any 1861, obrirà portes una segona fàbrica cotonera (Francesc Mateo, 1861-1875) i, l'any 1871, s'instal·larà la primera indústria que utilitzarà, com a força motriu, el vapor (El Cotó, 1871-1963). En el tombant de segle, arribaran a Mollet la serradora dels germans Moretó, que després esdevindrà una important farinera (1891-actualitat); la Pelleria (1897-2007), que es convertirà en una de les empreses més grans del sector de tot l'estat espanyol; Can Fàbregas (1900-2001), la primera gran empresa tèxtil que apostarà per la seda; i Can Mulà (1913-1971), la segona gran empresa tèxtil que consolidarà el tret diferencial seder de Mollet. A mitjans de la dècada de 1910, només entre les tres empreses més grans de Mollet (la Pelleria, Can Fàbregas i Can Mulà), sumaven més de 1.000 treballadors, en un Mollet d'uns 3.000 habitants. Això va comportar la necessitat de mà d'obra de les poblacions veïnes i també el creixement demogràfic i urbanístic de Mollet. De mica en mica, Mollet va començar a créixer més enllà del rovell de l'ou, és a dir, de la sagrera medieval. Durant segles, el petit relleu que allotjava l'església parroquial fou el lloc on es va concentrar bona part de la població. Més enllà dels factors històrics de seguretat i protecció, aquesta petita elevació era també el punt més proper als cursos fluvials que estava alhora a recer de les inundacions. Per tant, una situació estratègica privilegiada, com també ho era la d'algunes masies aïllades, situades a prop –o en alguns casos a tocar– de les terres fèrtils i inundables però amb les cases a recers. En aquest sentit, a més a més de la sagrera, cal destacar les masies de can Mollet[28], can Magre[29], can Magarola, can Pantiquet, can Flequer, can Lledó, can Besora i can Borrell.

L'aigua, ja sigui per escassetat –com a recurs necessari per a la vida– o per excés –risc d'inundació– ha condicionat, des de temps immemorials, la ubicació dels assentament

[26] El primer document conegut, de repartiment d'aigües de reg, és del 1828 i en ell ja hi surten totes les mines i recs de Mollet.

[27] Desconeixem el nom i la ubicació aquesta empresa però sabem de la seva existència perquè apareix citada en dues obres de referència: el volum XI del diccionari *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, de Pascual Madoz, publicat l'any 1848; i la *Guía de Barcelona a Granollers por el ferro-carril*, de Víctor Balaguer, publicada el 1857.

[28] Segons Jaume Vilaginés, en aquest mateix volum de *Notes*, l'indret original del topònim "Mollet" podria situar-se en aquesta masia, avui desapareguda.

[29] Masia també desapareguda.

humans. Les masies abans citades i la sagrera medieval en són els exemples més evidents. Però alguns d'aquests indrets –com és el cas de la sagrera– ja haurien estat ocupats, com a lloc de culte o de residència, des de temps anteriors a l'època medieval. Tot sembla indicar que en aquest indret abans hi havia un establiment romà d'època imperial[30] i, abans encara, amb molta probabilitat, el menhir de Mollet (BOSCH *et al*, 2011) (BOSCH i JORBA, 2012).

La mateixa etimologia del nom "Mollet" –abans *Moleto*, *Molleti*, *Molled*, *Muled*, *Mulled*, *Molleto*, *Moledo*, *Molledo*– ens porta de nou al terreny de d'aigua[31]. Tant Joan Coromines, a l'*Onomasticon Cataloniae* –la gran obra de referència de la toponímia i l'antroponímia dels Països Catalans– com d'altres autors que han estudiat l'etimologia d'altres territoris amb el nom de Mollet coincideixen en el significat d'aquesta paraula, derivada del llatí *mollis*, que significa terra humida, blana i fèrtil. El fet que el nostre territori es conegui de manera concreta –masia de Can Mollet i parròquia de Sant Vicenç de Mollet– i també genèrica –població i municipi– amb el nom de Mollet posa de manifest una realitat física ben singular i definitòria d'aquest territori: la presència de sòls fèrtils amb abundància d'aigua. Aquesta singularitat, conscient o inconscientment, sempre ha estat ben present en el record i l'imaginari col·lecctius, fins al punt de confondre's la realitat amb el mite. Així, la magnificació i la idealització de la realitat (uns terrenys fèrtils amb alguns aiguamolls temporals) ens porta a l'aparició del mite (uns terrenys fèrtils a partir d'un gran llac assecat). El cronista molletà Joan Solé Tura (1917-2008) recull diferents versions d'aquest mite popular[32], encara ben viu en el record de molta gent gran. Tanmateix, les evidències històriques, arqueològiques i sobretot geològiques el desmenteixen. L'estudi de la successió estratigràfica de Mollet posa de manifest la inexistència de dipòsits lacustres, ni recents ni anteriors a l'aparició dels homínids. El més semblant, salvant les moltes diferències, són alguns dipòsits palustres, relacionats amb antigues zones d'aiguamolls temporals, més o menys persistents en el temps. N'hi ha de recents –a prop del Besòs i el Tenes– i un aflorament antic (8-11 milions d'anys), en la confluència dels límits municipals de Mollet del Vallès, la Llagosta i Santa Perpètua de Mogoda (BERTRAN i TARRAGÓ, 1996).

A priori, el mateix mite del llac semblaria tenir relació amb el moll, el peix que apareix en tots els escuts heràldics de la població. Ara bé, el moll és un peix de mar i òbviament a Mollet no hi ha rastre ni de llac ni de mar[33]. Probablement, aquest senyal heràldic es va començar a utilitzar a

[30] Per a més detall podeu veure l'article de Jordi Roig, "Dades arqueològiques sobre la sagrera de Sant Vicenç i el nucli medieval de la villa de Moleto (s. XI-XIII): la intervenció al carrer de Gaietà Ventalló, 15-23 de Mollet del Vallès", en aquest mateix volum de *Notes*.

[31] Per a més detall sobre els aspectes etimològics de Mollet podeu veure l'article de Jaume Vilaginés, "Mollet porta nom d'una masia. Estudi sobre l'espai del Baix Vallès en el segle X", en aquest mateix volum de *Notes*.

[32] Per a més detall podeu veure l'article de Rosa M. Securún i M. Asunción Valiente, "L'aigua en el record i l'imaginari col·lectiu a Mollet del Vallès", en aquest mateix volum de *Notes*.

[33] Per ser exactes, cal dir que si féssim una gran perforació trobaríem, a unes 1.500 m de fondària, roques metasedimentàries d'origen marí, amb una edat superior als 458 milions d'anys. En aquella època, però, els peixos no existien.

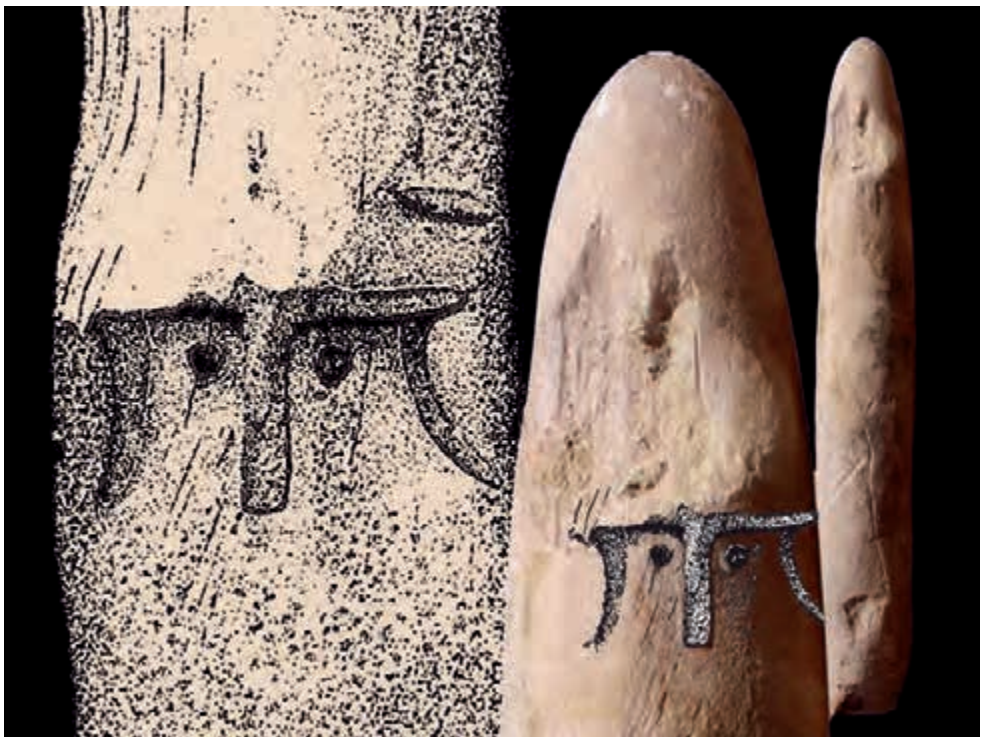

Figura 7. **Detall del "bloc en T" o "T facial" del Menhir de Mollet.** Foto: **J. Bertran i** dibuix sobreposat **E. Sarrià**

Figura 8. **Reconstrucció d'un ur (*Bos primigenius*) al Museu de la Valltorta, al Maestrat** Foto: **J. Bertran**

partir de la segona meitat del segle XIV (GALTÉS, 1987). Avui l'escut més antic que es coneix data de l'any 1591 i està esculpit en una de les gàrgoles del campanar de l'església parroquial de Sant Vicenç. El moll de Mollet, com passa en moltes altres poblacions, és un senyal "parlant" o "cantant" que, d'alguna manera, interpreta de manera gràfica la pronúncia del nom "Mollet". Així, podem establir un paral·lelisme entre Mollet = moll, Sabadell = seva, Granollers = gralla, Martorelles = murtra, la Llagosta = llagosta, etc.

Un altre element mític, el més antic que coneixem fins ara, és el relleu que apareix esculpit en una de les cares del menhir de Mollet[34]. Consisteix en un rostre esquemàtic, de tradició mediterrània, conegut en l'estatuària megalítica prehistòrica com a "bloc en T" o "T facial". La cronologia d'aquest element podria situar-la al voltant del 3.000 abans de la nostra era. Segons una de les possibles hipòtesis interpretatives (BOSCH i JORBA, 2012), el "bloc en T" s'identificaria amb la cornamenta d'un ur[35] –el bou salvatge prehistòric– en posició d'envestida i s'associaria amb una divinitat masculina que, en el corpus mitològic de les cultures mediterrànies antigues, es relaciona amb les aigües fluvials. L'ur és l'animal més gran i fort que ha poblat la mediterrània des de la prehistòria. La virilitat i la força d'aquest animal són comparables al poder de fecundació i també de destrucció de les aigües.

Al llarg d'aquest viatge en el temps, hem pogut veure com l'aigua ha condicionat les singularitats del medi, l'agricultura, la industria... i també molts aspectes socials i culturals, fins al punt que la tradició popular i les creences han esdevingut mites. Conscient o no, l'aigua –la gran protagonista de Mollet– ha amarat, al llarg de segles i mil·lennis, en la mateixa essència de tot un poble. Una essència de passat però també de present i de futur, que es posa de manifest en detalls tan significatius com el Moll Fer[36], els Mollets[37] o les Dones d'Aigua[38].

Bibliografia

ANSÓ, J. i CAMPOY, G. (2011). La vida rural a Gallecs. Dietaris de Joan Ros Herrero (1895-1978). Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 12. 292 p. Mollet del Vallès.

ARIMON, G. (2007). Les caves Gomà de Mollet del Vallès. *Notes*, 22: 177-192. Mollet del Vallès.

ARIMON, G. (2015). Frederic Ros Sallent i Mollet del Vallès. *Notes*, 30: 175-192. Mollet del Vallès.

ARIMON, G., BERTRAN, J., MACIÀ, M.C., SECURÚN, R.M., SUÁREZ, M.A. i VENTURA, J. (2015). El tèxtil a Mollet. Orígens i singularitats. *Notes*, 30: 73-77. Mollet del Vallès.

[34] També conegut com menhir del Pla de les Pruneres, en al·lusió al lloc concret on es va trobar, abril de 2009, durant la realització de les obres de construcció del pàrquing del futur parc de les Pruneres.

[35] L'ur (*Bos primigenius*) era originari de l'Índia i va arribar a Europa durant el quaternari inferior (aproximadament 1,7 milions d'anys). A l'edat mitjana va quedar reduït a l'Europa occidental. El darrer exemplar fou caçat a Polònia el 1627.

[36] Una bèstia de foc, en forma de moll, relacionada amb els aiguamolls de la població i que ara es refugia en les misterioses caves subterrànies de can Gomà.

[37] Una galeta, que elaboren algunes pastisseries de la ciutat.

[38] Una fantàstica i fantasiosa col·lecció d'éssers femenins amb cor d'aigua, iniciativa del Centre Ocupacional del Bosc i el Taller Alborada, dos centres d'atenció a persones amb discapacitat que pertanyen a l'Institut Municipal de Serveis als Discapacitats de l'Ajuntament de Mollet. http://donesdaigua.cat

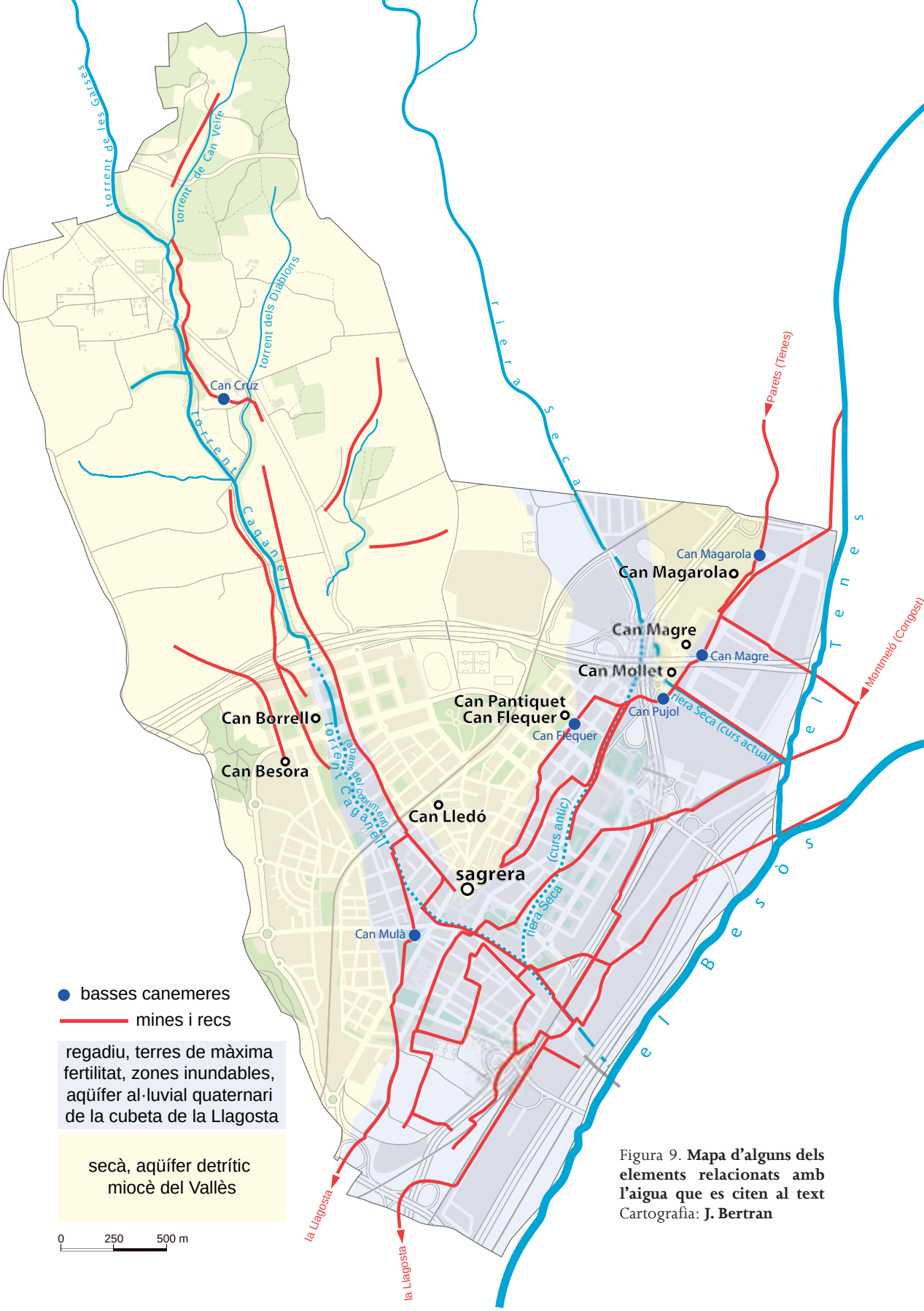

Figura 9. **Mapa d'alguns dels elements relacionats amb l'aigua que es citen al text**
Cartografia: **J. Bertran**

BAQUÉ, E. (1996). L'aigua potable a Mollet. *Notes*, 10: 185-192. Mollet del Vallès.

BEQUÉ, E. (1995). Mollet: la gestió de l'aigua via satèl·lit. *Notes*, 9: 137-144. Mollet del Vallès.

BERTRAN, J. i TARRAGÓ, M. (1996). Punts d'interès geològic de Mollet del Vallès i Gallecs. *Notes*, 10: 95-110. Mollet del Vallès.

BERTRAN, J. i TARRAGÓ, M. (2002). Els riscos naturals: definicions i exemples. Els riscos que poden afectar el municipi de Mollet del Vallès. *Notes*, 17: 127-144. Mollet del Vallès.

BONVILÀ, P. (1980). El meu Mollet. Boscos i vernedes. Mecanoscrit inèdit. 30 p. Mollet del Vallès.

BOSCH, J. (2010). El menhir de Mollet: una de les primeres estàtues? *Notes*, 25: 101-103. Mollet del Vallès.

BOSCH, J. (2011). El menhir de Mollet: aspectes arqueològics. *Notes*, 26: 167-178. Mollet del Vallès.

BOSCH, J. i JORBA, A. (2012). El menhir del Pla de les Pruneres. Generalitat de Catalunya, departament de Cultura, Col·lecció Excavacions Arqueològiques a Catalunya, 20. 95 p. Barcelona.

BOSCH, J., TENAS, M. i BERTRAN, J. (2011). El menhir de Mollet i el megalitisme al Baix Vallès. *Vallesos*: 100-103. Santa Eulàlia de Ronçana.

BOTER DE PALAU, R. (2002). L'Abans Mollet del Vallès. Recull gràfic 1870-1965. Ed. Efadós. 666p. El Papiol.

CALDERÓN, B. i BOTER DE PALAU, R. (2000). La Farinera Moretó. Ajuntament de Mollet del Vallès, Col·lecció Domènech Sugranes, 1. 112p. Mollet del Vallès

CARCELLER, F. (2001). La història del Servei Municipal d'Aigua de Mollet del Vallès. Ajuntament de Mollet del Vallès, Col·lecció Domènec Sugrañes, 2. 61 p. Mollet del Vallès.

COROMINAS, J. (1985).- Características de las avenidas en los cursos de la cuenca del río Besòs. *Cuadernos de Investigaciones Geográficas*, 11: 45-54. Logroño.

COROMINAS, J. (1985).- Els riscos geològics *A*: Història Natural dels Països Catalans. Fundació Enciclopèdia Catalana, 3 (Recursos geològics i sòl): 225-270. Barcelona.

COROMINES, J. (1989-1997). Onomasticon Cataloniae. Curial Edicions Catalanes. 8 volums. Barcelona.

EMILIANO, P. (2009). Pluges, inundacions i altres fenòmens meteorològics a Mollet del Vallès al llarg dels darrers 150 anys. *Notes*, 24: 171-177. Mollet del Vallès.

GALTÉS, J. (1987). El senyal heràldic de Mollet del Vallès. *Notes*, 1: 33-37. Mollet del Vallès.

GALTÉS, J. (1987). Orígens i formació del municipi de Mollet del Vallès. *Notes*, 1: 15-18. Mollet del Vallès.

GARCIA-MORENO, C. (2007). Aproximació al món del vi i del cava a Mollet del Vallès. *Notes*, 22: 143-160. Mollet del Vallès.

GARCIA-PEY, E. (2001). Els noms de lloc i de persona de Mollet del Vallès. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 6. 413 pàg. Mollet del Vallès.

GARRABOU, R. i PLANAS, J. (a cura de) (1998). Estudio agrícola del Vallés (1874). Museu de Granollers, Col·lecció Treballs, 3. 287 p. Granollers.

GORDI, J. i VILAGINÉS, J. (Coord.) (1993). Moledo - Mollet (993-1993). Ajuntament de Mollet del Vallès. 204p. Mollet del Vallès.

GUIU, J. (2004). La Pelleria. *Notes*, 19: 185-198. Mollet del Vallès.

ISNARD, M. (2002). Les inundacions. Zones de risc en la conca del Besòs i en el municipi de Mollet del Vallès. *Notes*, 17: 177-192. Mollet del Vallès.

MACIÀ, M.C. (1991). Els primers anys de l'empresa Tenería Moderna Franco-Española de Mollet del Vallès (1897-1914). *Notes*, 5: 61-74. Mollet del Vallès.

MACIÀ, M.C. (2007). Les caves Vilarrosal de Mollet del Vallès. *Notes*, 22: 161-176. Mollet del Vallès.

MADOZ, P. (1845-50). Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar. 16 volums. Madrid. (reeditat facsímil, Curial Edicions, Barcelona, 1985, 2 vols).

MARTÍNEZ, P. (2010). Estàtues-menhirs, testimonis d'una religió que va abastar tot Europa en el tercer mil·lenni aC. *Notes*, 25: 81-99. Mollet del Vallès.

MARTÍNEZ, P. (2011). La estatua-menhir del Pla de les Pruneres (Mollet del Vallès, Vallès Oriental). *Complutum*, 22 (1): 71-87. Madrid.

MORETÓ, J. (2004). La Farinera Moretó. Notes, 19: 163-183. Mollet del Vallès.

PÉREZ, F. (1997).Obres completes de Vicenç Plantada 1. Cròniques i articles en La Renaixença. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 1. 263 p. Mollet del Vallès.

PÉREZ, F. (1998).Obres completes de Vicenç Plantada 2. Monografies i altres escrits. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada, 2. 238 p. Mollet del Vallès.

PI, C. (1990). Un rabassaire a l'alcaldia: Feliu Tura. *Notes*, 4: 51-69. Mollet del Vallès.

PLANAS, J. (2004). De poble agrícola a ciutat industrial: els inicis de la industrialització a Mollet del Vallès. *Notes*, 19: 145-161. Mollet del Vallès.

PLANAS, J. (2007). La vinya al Vallès: una perspectiva històrica. *Notes*, 22: 83-103. Mollet del Vallès.

PLANTADA, V. i PAYÁ, J. (1893). Geografía local de Mollet del Vallés: ab noticia geográfich-escolar dels pobles dels encontorns y son mapa topográfich. Tipolitografía de Lluís Tasso. 16 p. Barcelona.

POMÉS, J. (1991). Les "Mataro's Potatoes" i el cooperativisme agrari al Maresme (1903-1939). Caixa d'Estalvis Laietana. 231 p. Mataró.

PUCHADAS, J.M. (1948).- El río Besós. Estudio monográfico de hidrología fluvial. *Miscelánea Almera*, 2: 195-354. Barcelona.

RELATS, V. (Coord.) (2012). La riuada del 1962. Carpeta *Vallesos*, 3: 40-129. Santa Eulàlia de Ronçana.

SECURÚN, R.M. (2015). La fàbrica de Can Mulà en el record de la gent. Mollet del Vallès, 1913-1971. *Notes*, 30: 141-156. Mollet del Vallès.

SOLÉ TURA, J. (1979). Records del meu poble. El Pot Coop. 50 p. Mollet del Vallès.

SOLÉ TURA, J. (1980). Mollet II part. Coses del meu poble. Gràfiques Aster. 119 p. Mollet del Vallès.

SOLÉ TURA, J. (1981). Mollet, la història que segueix. Gràfiques Aster. 190 p. Mollet del Vallès.

SOLÉ TURA, J. (1981). Mollet, una mica d'història. Gràfiques Aster. 219 p. Mollet del Vallès.

SOLÉ TURA, J. (1988). Mollet, 1900-2000. Memòries d'un molletà. L'Aixernador, edicions argentonines. 259 p. Argentona.

SOLÉ TURA, J. (1993). Fets i coses de Mollet. I Mil·lenari. Copia Instan. 92 p. Mollet del Vallès.

SOLÉ TURA, J. (1993). Rodolins festius de la història de Mollet. I Mil·lenari. Copia Instan. 63 p. Mollet del Vallès.

SUÁREZ, M.A. (2004). De Can Fàbregas a Sedunión. *Notes*, 19: 213-230. Mollet del Vallès.

SUÁREZ, M.A. (2015). Breu recorregut històric per Can Fàbregas-Sedunion. Mollet del Vallès, 1900-2001. *Notes*, 30: 97-140. Mollet del Vallès.

SUÁREZ, M.A. (2015). Història del Cotó. Mollet del Vallès, 1871-1963. *Notes*, 30: 79-96. Mollet del Vallès.

TOMÁS QUEVEDO, A. (1963). Causas meteorológicas de las inundaciones de septienbre de 1962 en el Bajo Vallès, Llano de Llobregat y la Maresma, el martes, día 25 de septiembre de 1962. *Miscelanea Barcinonensis*. 3: 97.119. Barcelona.

VILAGINÉS, J. (1991). Dues mirades retrospectives: mil·lenari i carreratge (993 i 1393). *Notes*, 5: 9-17. Mollet del Vallès.

VILAGINÉS, J. (1999). Toponímia històrica del Vallès Oriental. *Notes*, 13: 21-36. Mollet del Vallès.

VILAGINÉS, J. (2001). Terres, vinyes, horts i pastures. El paisatge agrari de fa mil anys al Vallès. *Notes*, 16: 55-68. Mollet del Vallès.

VILAGINÉS, J. (2003). Aigua i molins en el segle XV. Disputa per l'ús de l'aigua del Tenes en el segle XV. *Notes*, 18: 53-65. Mollet del Vallès.

YSÀS, P. (Coord.) (1999). Història gràfica de la Tenería Moderna Franco-Española: cent anys de la Pelleria a Mollet del Vallès. Fundació Cipriano García i Arxiu Històric de la CONC en col·laboració amb la Tenería Moderna Franco-Española SAL. 111p. Barcelona.